Cifra nyomorúság

Csíky Gergely-bemutató Marosvásárhelyen

Fura egy színpadi szerzet az úgynevezett **pièce bien faite**; hasonló a kalóriaszegény ételhez, mellyel elszánt fogyókúrázók csapják be a gyomrukat; adnak neki ezt-azt, de fehérje és szénhidrát híján az éhségérzet mégis hamar visszatér: kell a szervezetnek a tényleges — nem névleges — táplálék. Ugyanígy járunk a „jól megcsinált" darabbal. Megfog benne az időszerű vagy ínycsiklandozó, mindenképpen figyelemre méltó téma, állnak lábukon a nagyjából hitelesen körvonalazott szereplők, a jelek szerint fontos a tét, melyért a küzdelem megindul. Továbbá: óramű pontossággal ketyeg a szerkezet, fogaskerekekként kapaszkodnak egymásba a jelenetek, csattannak a (szintén kicentizett időközökben elhangzó) szellemes poének. És könnyed-változatos — ha lélektanilag nem is mindig indokolt — a meseszövés: mire beleunnánk egy regiszterbe, az író máris nyomja be a másikat, nem sok idő jut a gondolkodásra, a szálak összegubancolása során pedig nem marad el a **grande scène**-ban kulminálló csomópont, mely után az utolsó felvonásban gyorsított eljárással minden, de minden megoldódik; azaz derűs helyzetre és újólag felkunkorított replikára-párbeszédre ereszkedik le a függöny — az összes jelenlevők nem kis megelégedésére.

Csíky Gergely színműve, a **Cifra nyomorúság** íratja ezt velem, a vásárhelyi bemutató után. Azok közé tartozom, akik örülnek a darabválasztásnak: elvégre mégsem normális dolog, hogy a realista magyar vígjáték századvégi mestere csak két művével — a biztos sikert hozó **Ingyenélők** és a még mindig maradandó **Buborékok** jeleneteivel — szerepeljen műsorainkban. A **Cifra nyomorúság** annak az 1881-nek szülöttje, amely igazán eseménydús esztendő a pankotai születésű, Aradon felcseperedett és egy ideig Temesvárott működött író életében: október 28-án mutatta be a budapesti Nemzeti Színház, szerzője november 15-én ugrik ki a reverendából és karácsony ünnepére már nős emberként virrad.

De beszéljünk a darabról. Az eredetileg **Tisztviselők**nek címzett négyfelvonásos színmű addig valóban érdekes, míg a leghosszabb, exponáló első felvonás lepereg: teljes anyagi kiszolgáltatottságot — úri nyomort — jelez a végrehajtói fogalalás, hiteles kép tárul elénk a „kicsi fizetés — nagy adó" dilemmában vergődő állami hivatalnok kiúttalan helyzetéről, egytől egyig élnek s emberszabásúak a figurák, tipikusnak ígérkezik Eszter sorsa, kitűnő vígjátéki kart alkot Csoma Bálint öt férjhezadó leánya (ellenpontozva mintegy az elszomorító előzményeket), jó — mert éleződő konfliktust ígér — a felvonásvég, hiszen Eszter Baltainak nyújtotta kezét, magára és családjára haragítva Poprádit. De alighogy felkészültünk a mélyebbre ásó társadalmi drámára, rájövünk, hogy Sodró Antal irodatisztet Csíky ottfelejtette tehetetlenségében és... hintaszékében, s felkavaró dráma helyett melodramatikus színmű van kialakulóban: ketten pályáznak a már férjezett (de gyönyörű fiatal asszonnyá szépült) Eszter kezére, bájaira, viharfelhők gyülekeznek az égbolton, csak sanda gyanúnk sejteti, hogy egy pohár vízben kavarog a vihar.

Franciaországban a múlt század derekán-utóján létjogosultsága volt a **pièce bien faite**-nek: Eugène Labiche „polgár volt, polgároknak írt és polgárokat vitt színpadra, szórakoztatta közönségét anélkül, hogy megijesztette vagy felkavarta volna" (Georges Bergner), míg az ifjú Alexandre Dumas a tézis-dráma művelését sürgette „hasznos színház" néven, hadat üzenve a l'art pour l'art-nak. („Minden olyan irodalom, mely nem a tökéletesedésre, erkölcsi javításra, egyszóval hasznosságra törekszik, angolkóros, egészségtelen, halva született irodalom"). A mesterien megkonstruált, minden ízében színpadszerű tézis-dráma meghonosítása Magyarországon is indokolt a múlt század 80-as éveiben, mégpedig abban az értelemben, amit Hegedüs Géza tisztáz az alábbiakban: „Ha Párizsban a polgár moralizált a hetvenes évek végén, akkor a proletár ellen, a bontakozó jövő ellen moralizált. De ha ugyanakkor Budapesten moralizált a polgár, akkor ez elsősorban az uralmi rendszer álliberalizmusa ellen és az élősködő dzsentri ellen, tehát a haladó múlt ellen moralizált. Így vált a nagyon is korlátozott értékű tézis-dráma Csíky kezében a polgári haladás eszközévé a nyolcvanas évek irodalmában". Ez — ha nem is ilyen osztályharcosan kihegyezve — így van. De mikor száz év távlatából tesszük mérlegre Csíky Gergely örökségét és mai nézőhöz szólunk darabjaival, önmagában dicséretes igyekezetünknek nyilván csak úgy van értelme, ha túl a múltidéző helyzetképen — amit bármelyik iskolai szöveggyűjtemény felvázol — valami fontosat akarunk közölni vagy érzékeltetni mai koreszméknek adózó közönségünkkel.

Ez a marosvásárhelyi **Cifra nyomorúság** sebezhető pontja, Akhilleusz-sarka. Többkevesebb tehetséggel, átéléssel vagy hideg rutinnal, ihletett vagy számyaszegett formában elmondják-felmondják nekünk a 101 esztendős színművet, azon a kissé régies nyelven, amelyen íródott s azokkal a (stílustörésben leselkedő) buktatókkal, melyeknek áthidalása koncepciózus rendezés feladata volna. Ilyesmiről azonban nemigen beszélhetünk. Hunyadi András avatott kézzel, de kissé talán bátortalanul nyúlt tárgyához: esküszik a szöveg betűjére (anélkül, hogy színpadi metaforába transzponálná a szellemét), követi — nem mindig elég fürgén — az erre-arra kanyargó bonyodalom alakulását, lehetővé teszi, de nem irányítja a színészi erők kibontakozását. Mintha különálló jeleneteket rendezne — nem darabot, és ilyen-olyan egyedeket vezényelne — nem társulatot, alig törekszik bizonyos, mának szóló kicsengés elérésére. Stílustalan stílusának megvan ugyan az az előnye, hogy nem rugaszkodik el a klasszikusnak tekinthető műtől (ami gyakori rendezői önkényeskedés manapság); de kétségtelen hátulütője, hogy még megengedhető retusálással sem tompít a **Cifra nyomorúság** bántó avittságán, színpadi tolmácsolása pedig inkább szimpla reprodukálás, mint ihletett és szakavatott színpadi alkotás. „A birkózás még tart" — nyugtatgat erről a műsorfüzetben a rendező. Nincs kizárva, noha fehér hollónál is ritkább eset, hogy bemutató után tovább bajlódjanak letudott feladatukkal a színjátszók. Amit egyelőre látunk: finom-vegyes, össze nem hangolt megjelenítés, melyben a lélektani dráma éppúgy helyet kap, mint a harsány komédiázás, és elmélyült színészi munka tőszomszédságában virul előző teljesítmények csip-csup maradéka; anélkül, hogy karmesteri pálca irányt szabna a bús-vidám gyötrelemnek.

Véresen komoly, átéléssel s gondolkodással táplált alakításban állítja elénk a sudár-szép Esztert Bálint Márta: kéztördelő vergődése nem enged az érzelgősség csábításának, végig igaz, eleven, meggyőző. Melléje Tamás Ferenc és Boér Ferenc zárkózik fel lényeget felfedő, koncepciózus játékával: az első Sodró Antal irodatiszt szerepében üt le kemény, kritikus hangot, melynek foszlányait jó lett volna tovább visszhangoztatni — a második Poprádi eleganciával elegy kíméletlenségét szólaltatja meg hihetően, gúnyoros-ironikus hangnemben. Sima keresetlenségében és gerincességében eszmehű Bálnai számtanácsost mintáz Tóth Tamás. Lőrinczy Ica képtelen (önmagához viszonyítva) újat hozni Sodróné képében: jó annak, ki még nem látta, déjà vu nekünk, többieknek. Bálint Márta mellé nem tud felnőni a Bellát alakító Lőrincz Erika — másodéves színinövendék létére nem is igen tudhat: hideg és színtelen első jelenésében, valamit megcsillant Mádi kikosarazásában, újfent elmosódik a továbbiakban. (Jó dolog Vásárhelyen a főiskolások nagyszínpadi foglalkoztatása, de csak egy-két feltétellel: hogy a választás ne első- másodévesekre essék — és a rendező színészpedagógusként foglalkozzék velük). A többi kulcsszereplő közül Hunyadi Lászlót merem fenntartás nélkül kiemelni: Mádi Simonja — a tiszteletbeli segédfogalmazó — egyidejűleg rokonszenves léhűtő és becsületes, igazságszerető fiatalember, Hunyadi László pedig ért a magvas komikumhoz: végig mulattat, de egy pillanatig sem öncélú. Ennek szöges ellentéte Gyarmati István mint napidíjas írnok (Csoma): nem átgondolt figurához igazítja poénjeit, hanem a poének kedvéért jön-megy a deszkákon. Csoma Bálint öt leánya (Székely Tünde, Tamás Andrea, Ferenczi Tünde, Márkodi Emese, Novák Ildikó m. v.) a vígjátéki vonulat érthetetlen módon elsikkadt összetevője: többet vidulunk rajtuk, ha olvassuk a darabot, mint így, hogy minden „kihegyezés" nélkül látjuk őket. Györffi András figurális szempontból szerephű, csak darabossága nem talál Tarczali arisztokratikus státusához. Kárp György, aki pedig reménykeltően megmozdult az utóbbi időben, Murok ügyvéd külső-belső habitusát a **Lila ákác**ból csempészi át Csíky darabjába — még a hanglejtést s a sétabotot sem kivéve. Az uzsorás Zegernyei kisasszonyok (Parthenia és Zenobia) jellemvázlata íróilag sem az a kimondott telitalálat: Székely M. Éva erőltetett játéka és Mende Gabi semmitmondó jelenése akár el is maradhatott volna.

Külön passzust érdemel Biluska Annamária, az újgazdag nagyságát élő-játszó Mézesné szerepében: szokványos méltatását hadd helyettesítse egy megfigyelés: minden bejövetelét és kimenetelét taps fogadja, jutalmazza. Ideje lenne azon gondolkozni, hogy megfelelő főszerephez jusson a kiváló komika.

OLÁH TIBOR

A marosvásárhelyi Nemzeti Színház magyar tagozata bemutatta Csiky Gergely Cifra nyomorúság című színművét. Rendező: Hunyadi András; díszlet- és jelmeztervező: Kemény Árpád. A főbb szerepek alakítói: Tóth Tamás, Bálint Márta, Gyarmati István, Biluska Annamária, Hunyadi László, Boér Ferenc, Tamás Ferenc, Lőrincz Erika f.h., Györffi András, Székely M. Éva, Lőrinczy Ica, Mende Gaby, Kárp György. — Képünkön: Lőrincz Erika (Bella), Tóth Tamás (Bálnai Gusztáv) és Bálint Márta (Eszter).

Darabont Lili felvétele